

Krav om revisjon av vilkår – Kongsfjordelva

Krav om vilkårsrevisjon

«Konsesjon for bruksrett og fortsatt regulering av Kongsfjordvassdraget, samt overføring av avløp fra øvre del av Juleelva», ble gitt til Varanger Kraftlag 4. mars 1994.

Kongsfjordelva er et sentralt landskapselement i Berlevåg og vassdraget har store naturverdier og allmenne interesser knyttet til friluftslivet og landskapet. Med bakgrunn i dette, og dokumenterte negative aspekter ved kratproduksjonen på miljøverdier i vassdraget, fremmer Berlevåg Jeger- og Fiskerforening (BJFF) med dette et krav om vilkårsrevisjon i Kongsfjordvassdraget:

- Det er dokumentert at sommervannføringen er en tidvis flaskehals for oppvandrende fisk og at vintervannføringen er en flaskehals for produksjonen av laks i Geadnjeelva. Vi mener derfor det må en minstevannføring på plass også i Geadnjeelva. Det bør utredes om det også må gjennomføres lokkeflommer for å få gytefisken godt fordelt på gyteområdene i Geadnjeelva. I de samme utredningene må det ses på om det skal gjøres habitattiltak for å sikre naturlig reproduksjon i Geadnjeelva (f.eks. utgraving av dype kulper mv).
- Standard naturforaltningsvilkår må inn i konsesjonen, slik at myndighetene kan pålegge evt. nye nødvendige habitattiltak eller overvåkning av vassdraget.

Hvem er BJFF

Berlevåg Jeger- og Fiskerforening (BJFF) er en interesseforening for sportsfiskere og jegere i Berlevåg i Finnmark. Vi drifter så langt nord man nesten kan komme i fastlands-Norge, og vi kaller det gjerne ved "verdens ende". Foreningen ble stiftet under krigsårene i 1942 og tok over forpaktningen av Kongsfjordelva, som gjennom en mannsalder hadde vært under privat drift. I 1945 ble det fortgang i foreningsarbeidet, og nå fikk allmennheten tilgang til fiske i elva.

Foreningen har om lag 180 medlemmer og vi selger omtrent ti ganger så mye fiskekort som medlemsmassen. Det er betydelig interesse – for både lokale og tilreisende – knyttet til elvas verdier, landskapet og friluftslivsoplevelsene den byr på.

Om konsesjonen, hjemmel og status om vassdraget

Revisjonsadgang og hjemmel

Konsesjonens vilkår nr. 1 andre avsnitt sier at vilkårene kan tas opp til revisjon etter 30 år, altså 4. mars 2024.

Hovedmålet med en revisjon er å bedre miljøforholdene i tidligere regulerte vassdrag. Dette skal veies mot formålet med konsesjonen som er kraftproduksjon. «Revisjonen gir mulighet til å sette nye vilkår for å rette opp i skader og ulemper for allmenne interesser som har oppstått som følge av reguleringen», jf. [OEDs Retningslinjer for revisjon av konsesjonsvilkår for vassdragsreguleringer](#) s. 10. Som hovedregel er det kommunen som kan fremme ett krav på vegne av allmennheten, men også friluftslivs- og naturvernorganisasjoner kan fremme krav om revisjon.

Vernestatus

Kongsfjordfjorden og Kongsfjordelva er nasjonal laksefjord og nasjonalt laksevassdrag.

Vann-nett

Følgende er registrert i vann-nett om vassdraget:

Kongsfjordelva (nedstrøms Buetjernet):

- Status: God økologisk tilstand
- Miljømål: God økologisk tilstand

Geadnjeelva (Geatnja)

- Sterkt modifisert vannforekomst
- Status: Godt økologisk potensial
- Miljømål: Godt økologisk potensial
 - Skal nås i 2022-2027
 - Tiltak: Minstevannføring. Antatt som ikke gjennomførbart

Nasjonale og regionale prioriteringer av en revisjon

Kongsfjordelva er ikke gjenstand for vurdering i rapporten til NVE og Miljødirektoratet fra 2013.

Regional vannforvaltningsplan

I vannforvaltningsplanen som ble vedtatt av fylkestinget den 14.12.2021 er vassdraget med i listen over vassdrag med miljømål som prioriteres regionalt, men som ikke medfører krafttap. På side 51 i planen står følgende om begrunnelsen for den regionale prioriteringen:

Kongsfjordvassdraget omfattes ikke av NVE rapport 49/2013, og er således ikke prioritert. Kongsfjordvassdraget er derimot et nasjonalt laksevassdrag med høy verdi for natur og allmenheten. Det viktigste tiltaket som bør gjennomføres for å motvirke reduksjonen i fiskeproduksjonen i Kongsfjordelva, er å sikre vannføringer som sørger for oppvandring av gytefisk sammen med en vannføring som reduserer den flaskehalsen dagens vintervannføring utgjør [NORCE LFI Rapport nr. 351]. Kunnskapsinnhenting og tiltak som kan opprettholde og forbedre miljøtilstanden bør prioriteres høyt i Kongsfjordvassdraget. Kunnskapsinnhenting og tiltak som i første omgang ikke medfører krafttap bør prioriteres høyt Kongsfjordvassdraget

Som vi kommer tilbake til, mener vi at det er lite som skal til for å få en stor miljøgevinst her. Derfor mener vi vassdraget bør prioriteres for vilkårsrevisjon og for tiltak som kan medføre noe krafttap.

Kunnskapsgrunnlag

BJFF og Kongsfjordvassdraget

BJFF har forpaktet Kongsfjordelva siden 1942, og foreningen følger bestandene i elva tett, blant annet med årlige drivtelling av gytefiskbestanden.

Gytefisktellinger siden 2013 viser at Geatnja holder mellom 15 % og 28 % av gytebestanden i Kongsfjordvassdraget. Det viser at Geatnja er en viktig del på tross av at elva er utsatt for svært lav vannføring. I 2021 ble det gjort tiltak for å lette laksens vandring opp juvet. Og det er historisk høye registreringer av gytefisk høyt i vassdraget (ovenfor Steinfossen i 2020 og 2021). Sammen med regulanten er det gjort lokkeflommer for å se om fisken er vandringsvillig. Lokkeflommene har vist at laksen både har evne og ønske om å vandre til øre del av vassdraget. Trolig kan dette i fremtiden tilpasses slik at flere laks vandrer opp og fordeler seg i hele Geatnja.

Se vedlagt rapport, «Laksen i Geatnja 2021», for mer informasjon.

Dokumenterte flaskehalsar og tiltak for å bedre dem

Miljødirektoratet påla i 2013 Pasvik kraft å gjennomføre fiskebiologiske undersøkelser i Kongsfjordelva. Kartlegging av kraftproduksjonens effekter på fiskeproduksjonen, samt tiltak for å kompensere for dette var sentrale elementer i denne undersøkelsen. NORCE LFI publiserte rapporten for undersøkelsene i 2020¹.

Gabrielsen m.fl. (2020) skriver på s. 6:

Reguleringen har en negativ effekt på produksjonen i restfeltet oppstrøms kraftstasjonen. Det er ingen krav om minstevannføring på strekningen og det er kun lokalt tilsig nedstrøms Geatnajávri som sørger for vann. Når Geatnajávri er full av vann, lekker det ut vann gjennom demningen som sørger for litt vann i restfeltet. Dette foregår mest når smeltingen starter om våren/sommeren til tidlig høst. Om høsten og vinteren blir Geatnajávri tappet ned grunnet kraftproduksjonen og det blir ikke tilført vann gjennom lekkasjen i dammen til restfeltet i denne perioden. Vintervannføringen er en flaskehals for fiskeproduksjonen, samt at lite vann om sommeren gjør det vanskelig for gytefisk å migrere opp i restfeltet. Det totale produksjonsarealet i restfeltet er 352 000 m². Av dette er ca. 264 000 m² (ca. 75 %) nesten uten produksjon av laks som følge av reguleringen. Produksjonsarealet nedstrøms kraftverket er 391 000 m².

I rapporten gis det vurderinger og prioriteringer av tiltak som kan motvirke reduksjon i fiskeproduksjonen i Kongsfjordvassdraget (s. 72-76):

- Minstevannføring ut av Geatnajávri: Sikre minstevannføring i Geadnjeelva som sørger for oppvandring av gytefisk sammen med en vannføring som reduserer den flaskehalsen dagens vintervannføring utgjør.
- Lokkeflommer: Slipp av lokkeflommer ut av Geatnajávri når det står mye gytefisk i Gressdammen. Dette er viktig for å få gytefisken fordelt over hele elva og dermed utnytte det fulle produksjonspotensialet som elva har.
- Justeringer av fossen i juvet og etablering av terskel: Tiltak med å lage en renne i fossen i juvet, samt etablere en terskel i utløpet av fossekulpen vil lette laksens vandring opp fossen. (Regulanten har utført noen justeringer i 2021).
- Flytting av lakseunger fra områder med høye tettheter til oppstrøms juvet. At lakseungene smoltifiserer her vil sørge for motivasjon for at de vil vandre tilbake dit som gytefisk (forutsetter minstevannføring).
- Passasje for fisk i dammen ved Geatnajávri (nyttig både for laks og røye).

NORCE LFI konkluderer slik (s. 74):

(...) reguleringen trolig har økt fiskeproduksjonen nedstrøms kraftstasjonen, men at reguleringen, sammen med byggingen av dammen ved Geatnajávri, har begrenset produksjonsarealet til 1/4 av det den var i restfeltet. Ved å gjennomføre tiltakene kan dette løses. I tillegg vil vi påpeke det store potensialet som ligger i områdene oppstrøms Geatnajávri om alle foreslåtte tiltak gjennomføres og realiseres.

Hvor langt vandret laksen før regulering?

Det er ikke dokumentert at det har vært laks på oversiden av Geatnajávri før reguleringen. Men det har vært snakk på folkemunne om fangst av laks der før demningen kom på plass. Det samme om fangst av enkeltfisk oppstrøms fossen i juvet.

I boken «Kongsfjordelva – ved verdens ende» intervjuer Tor Schulstad (2009) Viggo Johnsen som bare var en liten gutt førstegangen han var med familien på fiske på Kongsfjordfjellet: «Det kunne tas godt med laks både i Gressdammen og i småfossene opp mot [høyde] 28» (s. 46).

At enkeltlaks har klart å forsere fossen i juvet i senere tid, indikerer at fisken klarer hindringen på riktige vannføringer. Og kanskje var slike vannføringer mer vanlig i det uregulerte vassdraget?

NORCE LFI skriver på side 72:

Det er i prosjektperioden dokumentert et betydelig potensial for fiskeproduksjon i områdene oppstrøms Geatnajávri. Dersom laksen har hatt tilgang til Stjernevann og Geatnajávri, har trolig disse hatt en funksjon som

¹ Gabrielsen, S.-E., m.fl. (2020): Kongsfjord Habitatkartlegging og fiskebiologiske undersøkelser i perioden 2014-2018. URL: <https://hdl.handle.net/11250/2726121>

oppvekstområder for ungfisk av laks (Halvorsen & Jørgensen 1996) i tillegg til at innsjøene kan ha vært viktige overvintringsområder for vinterstøinger.

Derfor kan en fiskepassasje i dammen være et veldig viktig avbøtende tiltak, sammen med minstevannføring i restfeltet, for å sikre produksjon og overlevelse av laks i denne delen av vassdraget. Samtidig som røya får mulighet til også å bruke elva nedstrøms innsjøen.

Krav om vilkårsrevisjon

Berlevåg Jeger- og fiskerforening fremmer med dette krav om vilkårsrevisjon i Kongsfjordvassdraget. Vi ber NVE om å åpne en slik sak med hjemmel i vilkår nr. 1 andre avsnitt i «Konsesjon for bruksrett og fortsatt regulering av Kongsfjordvassdraget, samt overføring av avløp fra øvre del av Juleelva».

1) Minstevannføring og lokkeflommer i restfeltet

NORCE LFI's rapport synliggjør at vintervannføringen i restfeltet/Geadnjeelva er en flaskehals for produksjonen av laks. Sommervannføringen er også en tidvis flaskehals og skaper utfordringer for laks på gytevandring. Samtidig viser rapporten at det ikke nødvendigvis er store vannmengder som trengs for å utbedre disse flaskehalsene. Hva som er rett vannslipp i restfeltet igjennom året, mener vi må utredes i revisjonsprosessen. Om eventuelle lokkeflommer må iverksettes for å få gytelaksen til å fordele seg på de viktige gyteområdene må også undersøkes.

NORCE LFI skisserer vannslipp som kan være tilstrekkelige i sin rapport. Om dette viser seg å være rett, så er vannslippet ganske så beskjedent. Vi viser i denne sammenheng til NVE-rapport nr. 50/19 «Vannkraftverkene i Norge får mer tilsig»². Her viser NVE at energitilsiget har økt betraktelig i Norge de siste tiårene. Det har blitt mer nedbør som kan utnyttes i kraftverkene i Finnmark og fra 1961-1990 til 1989-2018 har man en økning på hele 9 %. Selv om framtidsscenarioet viser at dette vil synke med 4 % fram mot slutten av århundret, så gjør dette energitilsiget at det er rom for produksjon av mer fornybar energi i Kongsfjordelva – selv om man tilgodeser vassdragsmiljøet med en minstevannføring.

Sammen med utredning om hva som er rett minstevannføring må det ses på om det bør gjøres habitattiltak for å sikre naturlig reproduksjon i Geadnjeelva; er det, for eksempel, tilstrekkelig med dype kulper som sikrer trygge standplasser for gytefisk?

Først når denne kunnskapen om hvor stor minstevannføringen i Geadnjeelva må være foreligger, kan man gjøre kost-nytte-vurderingen av om krafttapet akseptabelt ut ifra den miljøgevinsten man vil få.

2) Standard naturforvaltningsvilkår

Det er viktig at den nye konsesjonen også har standard naturforvaltningsvilkår, slik at miljømyndighetene kan pålegge eventuelle nødvendige habitattiltak (som videre tilpasning av fossen i juvet, jf. NORCE LFI rapporten) og overvåking av vassdraget (status for gytefisk og ungfiskproduksjon).

Kongsjordelva er et sentralt landskapselement i Berlevåg og vassdraget har store naturverdier og allmenne interesser knyttet til friluftslivet og landskapet. Derfor oppfordrer BJFF NVE om å åpne en sak for vilkårsrevisjon i vassdraget. Med en minstevannføring – gjennom året – og frie vandringsveier kan man få restaurert de anadrome bestandene tilbake så nært en naturtilstand som mulig – samtidig som man ivaretar hensynet til kraftproduksjon.

² NVE Rapport nr. 50/19: «Vannkraftverkene i Norge får mer tilsig». URL: http://publikasjoner.nve.no/rapport/2019/rapport2019_50.pdf

For BJFF

Ann G. Søreng
Daglig leder

Geir Kristiansen
Leder

Vedlegg:

- Laksen i Geatnja 2021